

BILAGA A: FORSKNINGSPROGRAM

Nils Edling

KAMPEN OM VÄLFÄRDSSTATEN: VÄLFÄRDSBEGREPPENS HISTORIA 1850–2010

1. SYFTE OCH MÅL

Projektets syfte är att studera välfärdsbegreppen från 1800-talets mitt till idag. Velfärd är utan tvekan centralt och har haft den positionen över lång tid. Men vad har välfärd betytt vid olika tidpunkter? Hur gick det till när välfärdspolitik, välfärdssamhälle och välfärdsstat blev nyckelbegrepp? Och hur har dessa olika nyckelbegrepp definierats över tid? De frågorna styr "Kampen om välfärdsstaten", en undersökning av välfärdens okända begreppshistoria.

Projektet utgår från att välfärdsbegreppen är mångtydiga, föränderliga och omstridda nyckelbegrepp i politik och samhällsdebatt. Begrepp strukturerar problemformuleringar och dagordningar och de omstridda definitionerna bidrar aktivt till att sätta ramar för reformförslag och beslut. Den systematiska begreppshistoriska analysen kan i detalj klarlägga hur det moderna svenska samhällets centrala begrepp, diskurser och dagordningar vuxit fram.

Angreppssättet skiljer sig från tidigare studier på så sätt att det inte handlar om att studera enskilda reformer, partier eller institutioner utan om att studera begreppsanvändningen i olika sammanhang och material och att följa denna över tid. Projektet kommer därmed att kunna identifiera och analysera såväl förändringar i synen på socialpolitikens innehåll och möjligheter som olika statsuppfattningar och konfliktlinjer rörande statens roll på ett sätt som inte är möjligt då "välfärdsstat" och "folkhem" används utan åtskillnad på olika perioder och processer. Samtidigt som projektet bygger på omfattande empiriska studier har det en syntetiserande ambition: genom undersökningen av välfärdsbegreppen över tid ger studien en sammanhållen analys och tolkning av Sveriges moderna historia.

Projektet ska generera en monografi på svenska, minst tre internationella publiceringar, en engelsk och en svensk antologi. Den engelskspråkiga antologin behandlar välfärdsbegreppen i de olika nordiska länderna och studerar påverkan mellan länderna, den svenska volymen ska samla forskare från olika discipliner som analyserar skilda aspekter av välfärdsstaten.

2. OMRÅDESÖVERSIKT

I den mycket omfattande och livaktiga samhällsvetenskapliga forskningen om välfärdspolitik och välfärd, med studier av likheter och skillnader mellan olika länders socialpolitiska system och dessas betydelse för befolkningens levnadsvillkor, används "välfärdsstaten" som ett analytiskt och tämligen oproblematiskt begrepp. "A welfare state is a state that is committed to providing basic economic security for its citizens by protecting them from market risks associated with old age, unemployment, and sickness", anger *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (vol. 24, 2001). Bortom standarddefinitionen, som saknar tidsfästning, råder det knappast enighet om hur "välfärd" och "välfärdsstat", det senare ibland brukat som en synonym till rika industriländer i allmänhet, ska definieras. Detta har också uppmärksammats i forskningen där man efterlyser noggrannare analyser och definitioner (Veit-Wilson 2000, Wincott 2003). Inte ens ambitiösa satsningar som Alcock & Powell (red.) *Welfare Theory and Development* (4 vol. 2011) och Castles et al (red.), *Oxford Handbook of the Welfare State* (875 s., 2010) reder ut nyckelbegreppets historia och förändringar. Alcock & Powell löser detta genom att återvända till Briggs 1961, en klassisk men föråldrad analys. På samma sätt har Lessenich (2003) en rad texter om socialpolitikens styrande kategoriseringar och begrepp men ingen analys av nyckelbegreppet välfärd och dess samhälleliga betydelse genom decennierna. Kaufmann 2001 gör en sådan genomgång men begränsar sig till vetenskapens skiftande definitioner av socialpolitik. Velfärdsbegreppen är vaga och i tid och rum föränderliga, och endast den historiska analysen kan ge kunskap om hur de har definierats och förstått över tid. Som Asa Briggs konstaterade redan för fyrtio år

sedan saknas grundliga sådana undersökningar av välfärdsstaten (Briggs 1973). Den kunskapen är nödvändig för korrekta analyser av socialpolitiken och dess förändringar.

I den historiska forskningen används beteckningen välfärdsstat, ofta utan närmare definition, på olika staters socialpolitik: t ex. Bismarcks Tyskland och Storbritannien vid samma tid, Sverige efter folkpensionsbeslutet 1913, Norge och Sverige från 1940-talet och framåt (Hennock 2007, Drangel 2002, Åmark 2005). Hur välfärdsbegreppen etablerats, hur de definierats av de historiska aktörerna och bidragit till att etablera styrande strukturer för debatter och reformer (diskurser) är inget stort tema i sådana studier (jfr Alber 1988, Lowe 2005). Risken blir att "välfärdsstaten" får täcka långa tidsperioder och att välfärdsbegreppen ohistoriskt appliceras på en rad olika skeenden. Välfärdsstatens datering och innehåll blir därmed vagare och vi riskerar att få teleologiska studier där socialpolitikens utveckling och de historiska aktörerna inordnas i en "master narrative". Den breda användningen tenderar också att dölja viktiga politiska och ideologiska förändringar i uppfattningarna och bestämmandet av statens roll.

Historiska och kulturvetenskapliga studier använder gärna begreppet folkhem, beteckningen för socialdemokraternas breda reformpolitik för nationell integration och utveckling som satte folk och nationell gemenskap före arbetarklass och som blivit den emblematiske tanke bilden för svenskt samhällsbygge under 1900-talet (Götz 2001, Stråth 2005, Björk 2008 och 2011). Fixeringen vid "folkhemmet", en term som återkommer i titeln på en stor mängd publikationer utgivna från 1980-talet och framåt, vilseleder lätt. Den risken ökar i och med bristen på studier av begreppets historia efter 1930-talet. I stället tas dess centrala betydelse för given, begreppet lyfts upp och tilldelas en pseudoanalytisk status. Folkhemmet, med konnotationer som nationellt samförstånd, trygg gemenskap och repressiv utestängning av svaga och avvikande, tenderar att bli en direkt synonym till välfärdsstat på ett felaktigt och ohistoriskt sätt. Begreppets allmänna betydelse överdrivs dessutom. Faktum är, och det kan synas märkligt med tanke på folkhemmets sentida popularitet, så var dess position inte alls så central som man kan förmoda utifrån eftervärldens starka intresse. "Folkhemmet" användes inte aktivt i socialdemokratiska valprogram och valkampanjer på riksplanet under perioden 1930-80 och det var inte heller föremål för motståndarnas kritik eller erövringsförsök. Visst förekom det då och då i den politiska debatten och lite oftare som referens utanför partipolitiken. Poängen är att forskningens ensidighet ger möjligheter: det finns andra och viktigare begrepp som man behöver studera systematiskt för längre tidsperioder för att förstå och förklara det moderna Sverige. Svensk arbetsmarknads- och socialpolitik har helt enkelt inte handlat om att definiera begreppet folkhem utan om att bestämma över välfärdspolitikens förutsättningar och innehåll.

En mängd undersökningar av modern politisk historia har relevans för min studie. Jag vill här peka på några arbeten av särskild vikt: Lewins breda avhandling (1967) om den ekonomiska politiken och debatten kring planhushållningen ger bakgrunden till de politiska skiljelinjerna, medan Anderssons skarpa analys av "trygghet" och "tillväxt" i efterkrigstidens socialpolitik påvisar värdet i begreppshistoriska analyser (2002) samtidigt som den pekar på riskerna med att isolera begrepp eftersom det inte framgår hur de båda utvalda begreppen förhåller sig till andra centrala begrepp som "rättvisa", "jämlighet" och just "välfärd". Stråths studie av LO och efterkrigstidens politik (1998) sätter kampen om problemformuleringarna i centrum för analysen medan Boréus (1994) om kampen kring samhällsdebattens dagordningar under 70- och 80-talen visar på det fruktbara i språkligt inriktade analyser av politiken. Studierna anger det forskningssammanhang där min studie befinner sig i såväl ämnesmässigt som teoretiskt-metodiskt avseende (med Lewins gamla studie undantagen). Ingen av dessa studier har dock välfärdsbegreppen som sitt direkta studieobjekt.

I den utländska forskningen finns ett växande intresse för "languages of social policy" som mitt projekt knyter an till och "Kampen om välfärdsstaten" ligger i framkanten av den internationella forskningsfronten (Béland 2005 och 2011, Petersen & Petersen 2011, Geyer 2011 och mer avlägset Wehling & Lakoff 2012). Det öppnar för internationell publicering och tillsammans med mina närmaste samarbetsparter i Odense och Helsingfors har jag initierat arbetet med en samnordisk volym på engelska om välfärdsstatsbegreppet i de fem nordiska länderna. Samtidigt är det givet att en studie av välfärdsbegreppens historia och betydelse i svenskt samhälle måste resultera i en monografi på svenska. Det ser jag som självklart för ett projekt med så hög samhällelig och vetenskaplig relevans.

3. PROJEKTBESKRIVNING

UTGÅNGSPUNKTER

"Kampen om välfärdsstaten" har en begreppshistorisk utgångspunkt och inriktning. Politiska begrepp ses här som mångtydiga och omstridda eftersom olika politiska och samhällseliga aktörer lägger in olika innebörder i dem och förordar olika lösningar utifrån sina olika planer och visioner för framtidens samhälle. Förändringar i begrepps användningen indikerar förändringar i politik och samhälle, och begreppen är samtidigt faktorer, både verktyg och vapen, som används på olika sätt i skilda sammanhang. Politik kan ses som en kamp om problemformuleringar och tolkningsföretäden, en kamp om makt över begreppens innehåll - t ex. striden mellan "den nya arbetslinjen" och "vård, skola och omsorg" i sentida debatt om välfärden - och i förlängningen om politikens dagordningar och diskurser. "Genom att det finns enighet om begreppen som sådana håller de samman samhället, men genom att det samtidigt råder oenighet om deras innebörd blir de utgångspunkt för politisk strid", förklarar Stråth (1998, s 26). Det är just detta som projektet studerar i analysen av förståelsen och användningen av välfärdsbegreppen över tid. Projektet analyserar hur "välfärd", "välfärdsinrättning", "välfärdsanordning", "välfärdssamhälle", "välfärds politik" och "välfärdsstat" tog plats i politiken, vilka gamla och nya betydelser begreppen tilldelades och vilka laddningar och debatter som över tid fyllt dem med innehåll. En viktig aspekt gäller utländska influenser och frågan hur idé- och begreppsimporter påverkat den svenska utvecklingen.

Undersökningens fokus på begrepp innebär inte att politik enbart skulle handla om språk eller att verkligheten skulle vara språkligt konstituerad. Insikten att begreppshistoria och samhällshistoria är nära förbundna i och med att språkliga och sociala strukturer hänger samman står central i den begreppshistoriska forskningens teori och metod som utvecklats av Reinhart Koselleck (Koselleck 2006 del 1, uttolkningar hos Richter 1995, Bödeker 2002, Jordheim 2003, ECHP 2011). Begreppshistoria i Kosellecks efterföljd innebär empiriska studier av den fortlöpande striden mellan olika aktörer i olika historiska sammanhang om att bestämma och förändra (eller bevara) de mångtydiga och laddade sociala-politiska nyckelbegreppen. Analysen tar med andra ord hänsyn till såväl begrepp (idéer och diskurser) som intressen och institutioner.

Det finns i litteraturen om begreppshistoria som teori och metod starka och delvis exklusiva anspråk och jag förhåller mig här medvetet och kritiskt selektiv. I likhet med Busse 1987, Leonhard 2001, Götz 2001 och Jordheim 2003 med flera ser jag ingen stark motsättning mellan begreppshistoria och diskursanalyser (så länge diskurser ses som människoskapade och historiskt föränderliga framställningsordningar/meningsbärande formationer). Skillnaden mellan begreppshistoria och historiskt-empiriska diskursanalyser av olika slag ska alltså inte överdrivas - Götz 2001 visar hur de kan förenas i en kontextualiserande begreppshistoria - och det ska inte heller skiljelinjen mellan tysk begreppshistoria och anglosachsisk "history of political vocabularies" som förknippas med Quentin Skinner (Richter 1995, Freedon 1996, Jordheim 2003 och ECHP 2011 bygger bryggor). Det är bland brobyggarna jag placerar in

mitt projekt som är en analys av en uppsättning politiska nyckelbegrepp (välfärdsbegreppen) och de historiskt föränderliga sammanhang där de artikulats och fått sina betydelser. Det historiska sammanhanget är svensk politik och samhällsdebatt 1850–2010. Begrepp (politiskt betydelsebärande ord och vokabulärer) får sina betydelsebärande laddningar genom de historiska aktörerna - enskilda personer, partier, organisationer osv. - som använder begreppen och därför måste analysen ta aktörerna på allvar. Annars hamnar man lätt i en gammaldags idéhistoria där idéer fortlever oberoende av aktörerna och de sammanhang i vilka dessa verkar. Det är aktörer som använder begrepp, kämpar om att definiera dem och därmed bidrar till att etablera mer eller mindre stabila framställningsordningar, och det är givet att aktörer har motiv och intressen och ingår i historiska sammanhang. Detta betyder att analysen tar hänsyn till motiv, argument och handlingar, det finns t.ex. tydliga exempel på strategiskt motiverad och planerad begreppsanvändning hos partierna, och begreppshistoria är en form av historiskt orienterad analys av politisk argumentation (Farr 1988, Leonhard 2001, Ihalainen 2010, ECHP 2011). Här är det dock centralt att komma ihåg, vilket Ricœur (1981, även Freedén 1996, kap. 3) klargjort, att texter har överskott av mening, betydelser som inte avsändaren kontrollerar, och någon traditionell aktörsinriktad studie av givna motiv och argument är det alltså inte frågan om. Det begreppshistoriska tillvägagångssättet analyserar politiken genom begreppsanvändningen, och projektet kan därmed bidra till att förnya den politiska historieskrivningen samtidigt som det genererar ny kunskap om svensk samhällsutveckling. Utgångspunkten för mitt projekt är att välfärdsbegreppen är historiskt föränderliga och omstridda nyckelbegrepp i svensk historia. Det är tydligt att de har en central position och att de är föremål för en fortgående kamp om rätten att definiera deras innehåll. Dessa definitioner skapar ramar för och ställer upp mål för politiken och styr på så vis reformerna.

GENOMFÖRANDE

Begreppshistoriska undersökningar riskerar lätt att bli vaga eftersom det kan vara svårt att isolera begrepp och det kan uppstå problem med att avgränsa källmaterialet. Det förra kan ge studier som följer en idé i förhållande till olika begrepp, det senare kan leda till drunkningsdöden i en aldrig sinande mängd material. Båda svårigheterna går att hantera. En strikt nominalism (se Kurunmäki & Strang 2010, Ihalainen 2010 s 20-22) ger arbetsekonomiska fördelar eftersom den styr undersökningen mot vissa termer medan annat kan väljas bort. Jag föredrar dock en mer pragmatisk och något bredare ingång som likafullt håller fast vid nominalismen. Det betyder att jag följer och studerar och ”välfärd” och dess olika sammansättningar över tid. Samtidigt är det så att begrepp får sina betydelser i bestämda historiska kontexter och i relation till andra begrepp och studien behöver därför ta hänsyn till det. Till välfärdsbegreppens område räknar jag därför motbegreppen som understödstaranda, förmyndarstat och regleringsraseri, och även socialpolitik, reformpolitik, folkhem, Social-Sverige och alla de olika konkurrerande statsbegrepp som rättsstat, polisstat och nattvaktarstat inkluderas i studien. Men det blir inte frågan om systematiska studier för att täcka alla dessa begrepp i deras olika användningar över tid utan utgångspunkten ger hela tiden välfärdsbegreppen. Detta kan ses som en pragmatisk nominalism i den bemärkelsen att undersökningen följer ett begrepp men med intresse för vidare samhälleliga konceptualiseringsprocesser och begreppsliga förskjutningar i det sociala och politiska livet (Stenius 2007, Nevers 2011). Detta fasthållande vid välfärdsbegreppen är undersökningens styrande princip. Viktigast av de begreppen är utan tvekan välfärdsstaten. Undersökningen av dess historia utgör studiens kärna.

Urvalet av källor måste också styras för att studien ska bli genomförbar. Leonhards stora verk om liberalismen i flera olika länder studerar ett enormt material systematiskt både kvalitativt och kvantitativt (2001) och gör åtskillnad mellan fyra slags källor: lexikaliska-

encyklopediska, monografiska, personliga och periodiska källor. Nevers (2011) studerar begreppet demokrati i dansk historia med en mer pragmatisk metod som delvis inspirerats av Kosellecks tidiga förklaring när det gäller källtyper (i *Geschichtliche Grundbegriffe* 1972): 1) inflytelserika klassiker 2) texter där begreppsanvändningen sprids såsom tidskrifter, tidningar, pamfletter, offentligt tryck, brev och dagböcker, 3) ordböcker, lexika och uppslagsverk. Den berättigade kritiken som anförts mot det tyska uppslagsverket gäller det kontextlösa elitperspektivet där begreppshistoria blir studiet av stora tänkares och skriftställares begreppsanvändning och den efterföljande spridningen nedåt (se Bödeker 2002).

Min studie offerar det långa diakrona perspektivet över flera hundra år för att kunna genomföra den kontextualiserande analysen och inkludera ett bredare urval av olika slags källor. Projektet måste för att kunna analysera begreppens användning och förändring över tid bygga på ett stort material. Mitt källmaterial utgörs av 1) ordböcker, lexika och uppslagsverk 2) handböcker, läroböcker, vetenskapliga monografier, 3) politiskt tryck: partiprogram, valmanifest, broschyrer, pamfletter, politiska tal 4) tidskrifter för idé- och samhällsdebatt, 5) och med mer begränsad omfattning: riksdagstryck och dagspress. Det är helt klart att grupperna 2-5 äger väsentligt större omfång och betydelse än grupp 1 men på klassiskt begreppshistoriskt vis startar undersökningen med ordböcker och lexika.

Det politiska materialet är centralt och studeras systematiskt genom hela undersökningsperioden. Riksnivårelaterat material ses här som viktigare än lokalt och inflytelserika politiska aktörer tillmäts större vikt än mer perifera; jag bedömer med andra ord G. Möller, B. Ohlin och G. Bohman som viktigare än t. ex. D. Hall, V. Eklund och B. Hagård på samma sätt som de etablerade partierna ses som viktigare än olika utomparlamentariska rörelser. För riksdagstrycket och pressen kommer det att bli frågan om nedslag styrda med hjälp av sökmotorer, databaser och andra register. Det är av arbetsekonomiska skäl omöjligt att göra några heltäckande studier av dessa stora materialgrupper. Det är därför givet att genvägar via både moderna hjälpmedel och äldre klipp- och excerptsamlingar är nödvändiga. Helt fasta urval genom hela perioden 1850-2010 ger en risk för anakronistiska läsningar eftersom materialtillgången förändras över tid. Vissa avvikelser, det kan röra sig om att inkludera illustrativa exempel från skönlitteraturen, lär därför ske. Tryckt källmaterial dominerar nästan helt - visst otryckt material, såsom partistyreelseprotokoll, kommer att studeras för att undersöka strategier för begreppsanvändningen i valkampanjer.

Givet är också att källgenomgången 1-5 aldrig kan bli fullständig. Tvärtom måste den koncentreras till specialstudier av brytpunkter, perioder med förtätad och intensifierad kamp om begreppens definitioner och innehåll. De breda men fokuserade källgenomgångarna kommer primärt att ske för de perioderna. Studien kommer att få fyra delar:

1) Den nedärvda välfärden: Startpunkten tas i mitten av 1800-talet och i bakgrunden tecknas välfärdsbegreppens äldre historia. Det handlar om att belysa aspekter av kunglig ansvarsideologi, kameralistiskt regleringstänkande, religiöst-filantropiskt tänkande och nya idéimporter (franska revolutionens välfärdsutskott, den tyska distinktionen Rechtsstaat-Wohlfahrtsstaat). Denna del, som drar upp de långa linjerna fram till tidigt 1900-tal, blir till stor del litteraturbaserad.

2) "Välfärdspolitik" etableras i svensk politik under 30-talet och det decenniet utgör den första viktiga undersökningsperioden. Relationen till äldre begrepp som socialpolitik och välfärdsinrättningar är väsentlig och framför allt handlar denna del om hur man förstår krispolitiken i relation till det gamla tyskinflyterade välfärdsstatsbegreppet.

3) Perioden 1945-60 är utan tvekan undersökningens viktigaste och den period som kommer att studeras mest detaljerat. Efterkrigsprogram, planhushållningsmotstånd, import av "welfare state" och hård principiell strid om socialpolitikens omfattning (ATP) utgör viktiga

inslag. Det är under dessa år som det moderna välfärdsstatsbegreppet introduceras, diskuteras och kritiserats för att småningom etableras.

4) Undersökningens sista period behandlar ”nyliberalismens tid”, alltså 1980- och 90-talens strid om makten över välfärdsstatens problemformuleringar (systemskifte, marknadslösningar, folkhemsnostalgi, välfärdsstatens död är exempel på teman). Linjerna dras fram till de senaste åren och valstridernas kamp om välfärdspolitiken.

4. PRELIMINÄRA RESULTAT (OCH VIKTIGA TEMAN I UNDERSÖKNINGEN)

Under 2010 och 2011 har jag på några konferenser presenterat förstudier som drar upp huvudlinjer och identifierar centrala områden för projektet (Edling 2010 och 2011). Perioden 1930-1960 har stått i centrum. De hittills vunna resultaten pekar på 1) folkhemmets ytterst begränsade betydelse som aktivt använt och omstritt nyckelbegrepp i svensk politik (se områdesöversikt); 2) att distinktionen mellan rättsstat och välfärdsstat har haft en väsentligt större betydelse än vad forskningen uppmärksammat, och 3) vikten av omvärldens bedömningar för välfärdsstatsbegreppets genomslag här hemma. Beträffande 2) kan kort sägas att översättningar och tolkningar av Rechtsstaat och Wohlfahrtsstaat användes av juridiskt skolade svenska politiker och ämbetsmän långt in på 1900-talet och ”välfärdsstat” stod här för obegränsad maktutövning. Denna förståelse av begreppet, där socialpolitik inte alltid har någon given plats, levde kvar under flera decennier samtidigt som ”välfärdspolitik” och ibland även ”välfärdsstat” började användas för att beteckna 30-talets krispolitik. De olika statsteoretiska och rättsliga synsätten som begreppen innehåller är understuderade. Jag anser att de ska tas på allvar och att förändringarna i synen på staten förtjänar noggrann analys. Det gör mig skeptisk till den populära tesen om en svensk särart, om statsindividualismen som nedärvd överideologi (Berggren & Trägårdh 2006). I stället ska relationen mellan stat och individ ses som historiskt föränderlig och den utbyggda offentliga socialpolitiken, en övergång från ”rättsstat” till välfärdsstat”, har på olika sätt förändrat den relationen. Detta ska projektet studera i detalj och det är givet att det här ändrar ett svagt svenskt kunskaps- och forskningsläge (för Norge jfr Sejersted 2001). Jag tror också att konflikterna kring statsmaktens utvidgade aktiviteter och ansvar varit starkare än vad forskningen angett (Uddhammar 1993). En hypotes, ett resultat av de smärre undersökningar jag hittills hunnit utföra, är att välfärdsbegreppen, välfärdens politiska lösningar och samhällseliga former, varit mer omstridda än vad eftervärlden förstått. Det har hela tiden funnits tydliga och ibland även starka välfärdskritiska röster och ”välfärdsstaten” hade länge svagt stöd och detta även bland förespråkare av breda sociala reformer. Den systematiska analysen av välfärdsstatskritiken blir därför ett väsentligt moment i projektet (Hirschman 1991, Boréus 1994).

Om 3) kan sägas att det, efter en inledande entusiasmen 1950, fanns en ovilja på officiellt håll att inför omvärlden kalla det egna landet för en välfärdsstat. Detta på grund av begreppets besvärliga konnotationer. Men det svenska undvikandet hindrade inte utländska bedömare från att etikettera 50-talets Sverige som ”the welfare state”, och det är tydligt att omvärldens (här USAs) bild fick återverkningar här hemma. Det verkar finnas ett intrikat samspel som förtjänar uppmärksamhet mellan å ena sidan svensk utlandsinformation och nordamerikanska recensioner av sådana svenska satsningar och å andra sidan mellan amerikanska reserapporter och reportageböcker om Sverige och dessas mottagande i Sverige (Musiał 2002, Glover 2011). Omvärldens upprepade omtalande av Sverige som ”the welfare state” bidrog alltså till att etablera välfärdsstaten och göra begreppet mindre kontroversiellt här hemma under 1950-talets gång. Jag avser att studera denna process genom punktstudier av den utländska bevakningen.

Mina preliminära resultat visar också att välfärdsbegreppen började politiseras, det vill säga fick en direkt riks- och partipolitisk betydelse, under 1930-talet och att kampen om problemformuleringarna då intensifierades. Det synes vara då som ”välfärd” fick det Kari

Palonen (2005) kallar momentum, den fas i ett begrepps historia när det börjar få en framskjuten plats i det politiska språket och olika aktörer integrerar det i sina sinsemellan olika politiska program. Den processen var utdragen, och den saknade en given utgång, och nådde en slutpunkt RF 1974 och dess välfärdsparagraf (§ 2). Självklart fortsatte kampen om makten över välfärdsbegreppen även senare, den ökade än mer under de följande årtiondena.

Insamlingen av relevant källmaterial har pågått parallellt med pilotstudierna och mitt digitaliserade och sökbara material omfattar mars 2012 närmare 600 poster: excerpter av olika slag från SAOB:s arkiv, uppslagsverk, läroböcker, politiska program och tal, valbroschyrer, valhandböcker, debattskrifter samt en del artiklar från svensk och utländsk press mm.

5. FORSKNINGSMILJÖ, NORDISKA NÄTVERK OCH INTERNATIONELLT UTBYTE

Den starka modernhistoriska forskningsmiljön i Stockholm där jag har min anställning ger goda förutsättningar för samarbete och samverkan. Här finns flera projekt av relevans: pågående och planerade studier av stat och individ under 1800- och 1900-talen, av jämställdhetspolitikens framväxt och av såväl exportfrämjande satsningar och biståndspolitik som samhällsplanering under 1900-talet. Redan i min doktorsavhandling (*Det fosterländska hemmet* 1996) arbetade jag med begreppshistoriska ingångar till ämnet och jag har senare genomfört en komparativ studie av arbetslöshet och arbetslöshetspolitik i de skandinaviska länderna 1850-1914, ett projekt med tydligt fokus på begrepp som genererat flera internationella publiceringar. I båda undersökningar har jag arbetat med stora mängder källor av olika slag. Genom mitt aktiva deltagande i NordWel - Nordic Centre of Excellence. The Nordic Welfare States Historical Roots and Future Challenges - har jag etablerade och aktiva kontakter med ledande forskare och institutioner både inom och utanför Norden och det finns därmed utmärkta förutsättningar för internationellt utbyte i form av gästforskarvistelser, konferenser och publicering. Jag söker här särskilda medel för några kortare utlandsvistelser, sammanlagt fyra månader uppdelade på uppehåll vid dels de båda viktiga nordiska samarbetsparterna och referenspunkterna för mitt projekt Helsingfors universitet (H. Stenius och P. Kettunen) och Syddansk universitet (K. Petersen), dels vid School of History, Freiburg Institute for Advanced Studies (FRIAS), Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, som leds av den internationellt ledande begreppshistorikern professor J. Leonhard (sammanlagt tre månader). Medlen för internationalisering söks med andra ord för att utveckla samarbetet med ledande begreppshistoriska miljöer genom egna forskningsuppehåll: kortare hos mina närmaste samarbetsparter i Finland och Danmark, ett längre i Tyskland. Sådana forskningsvistelser möjliggör utvecklade teoridiskussioner, fördjupade komparativa undersökningar och egna källstudier av frågor som rör idétransfer och begreppens transnationella aspekter. Här blir frågor som rör utländska influenser och idé- och begreppsimportens betydelse i den inhemska politiken centrala och möjliga att studera på ett systematiskt sätt.

6. BETYDELSE

Projektet "Kampen om välfärdsstaten" har för det första en inomvetenskaplig betydelse. Det handlar om att fylla en tydlig lucka: välfärdsstat och de andra välfärdsbegreppen används på olika sätt i historisk och samhällsvetenskaplig forskning för att beteckna olika företeelser och med olika tidsfästning utan någon kunskap om begreppens föränderliga historia. "Välfärd", "välfärdspolitik", "välfärdssamhälle" och "välfärdsstat" är historiskt framvuxna och föränderliga begrepp med en hittills okänd historia. Genom den kontextualiserande analysen och sökarljuset på skiftande bruk och betydelser öppnar begreppshistoria därtill upp den politiska historieskrivningen. Projektet kan på så vis fördjupa och nyansera kunskapen om politiska idéer och politisk praktik över tid.

Projektets andra huvudsakliga betydelse för forskningen härrör från den systematiska analysen av förändringar i statsuppfattningar och konfliktlinjer i synen på statens roll. Den systematiska begreppshistoriska analysen gör det möjligt att utveckla och fördjupa kunskapen om svensk samhällsutveckling på ett sätt som inte är möjligt då "välfärdsstat" och "folkhem" används utan åtskillnad på olika historiska perioder och processer.

Projektet har för det tredje en direkt och omedelbar samhällsrelevans i och med att det analyserar nyckelbegrepp svensk politik och klargör hur de etablerats och förändrats över tid. Svensk politik och samhällelig självförståelse är i mycket uppbyggd kring välfärd. Sverige är i omvärldens ögon ett ledande välfärdssamhälle, både förebild och skräckexempel beroende på betraktarens utgångspunkter och perspektiv, och omvandlingen från perifert jordbruksland till modern välfärdsstat utgör ett viktigt tema i vårt lands historia. "Kampen om välfärdsstaten" kommer att göra välfärdsbegreppens historia känd och tillgänglig och detta ger undersökningen hög vetenskaplig - och dagsaktuell - relevans.

7, 8, 9. SE BILAGOR

10. REFERENSER

- Alber, Jens 1988, "Continuities and Changes in the Idea of the Welfare State", *Politics & Society*, vol. 16, 451-468.
- Alcock Pete & Powell Martin (red.) 2011, *Welfare Theory and Development* vol. 1-4 (London: Sage).
- Andersson, Jenny 2002, *Mellan tillväxt och trygghet. Idélinjer i socialdemokratisk socialpolitik under efterkrigstiden* (Uppsala: Uppsala Universitet).
- Béland, Daniel 2005, "Ideas and Social Policy. An Institutional Perspective", *Social Policy & Administration* vol. 39 1-18.
- Béland, Daniel 2011, "The Politics of Social Policy Language", *Social Policy & Administration* vol. 45 1-18.
- Berggren, Henrik & Trägårdh, Lars 2006; *Är svensken människa. Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige* (Stockholm: Norstedt).
- Björck, Henrik 2008, *Folkhemsbyggare* (Stockholm: Atlantis).
- Björck, Henrik 2011, "Det politiska folkhemsbegreppet. Tillkomstens kontexter", i M. Andrén, H. Björck, J. Kärnfelt & C. Rosengren (red.), *Språket i historien - historien i språket. En vänbok till Bo Lindberg* (Göteborg: Arachne).
- Boréus, Kristina 1994, *Högervåg. Nyliberalismen och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989* (Stockholm: Tiden).
- Briggs, Asa, 1961 (även i Alcock & Powell 2011), "The Welfare State in Historical Perspective", *European Journal of Sociology* vol. 2, 221-258.
- Briggs, Asa 1973, "Welfare state", i P. P. Wiener (red.), *The Dictionary of the History of Ideas*, (New York: Scribner), (vol. 4, 1-18).
- Busse, Dietrich 1987, *Historische Semantik. Analyse eines Programms* (Stuttgart: Klett-Cotta).
- Bödeker, Hans Erich 2002, "Reflexionen über Begriffsgeschichte als Methode", i Bödeker (red.) *Begriffsgeschichte, Diskursgeschichte, Metapherngeschichte* (Göttingen: Wallstein).
- Castles, Francis et al (red.) 2010, *Oxford Handbook of the Welfare State* (Oxford: Oxford UP).
- Drangel, Louise 2002, "Välfärdsstaten grundläggs - högern och 1913 års folkpension", i T. Nilsson (red.), *Anfall eller försvar? Höger i svensk politik under 1900-talet* (Stockholm: Santérus).
- ECHP 2011, "The European Conceptual History Project (ECHP): Mission Statement", *Contributions to the History of Concepts* vol. 6, 111-116.

- Edling, Nils 2010, "Kring välfärdsstatens begreppshistoria i Sverige", paper till konferensen NordWel KeyConcept III, Rom 2010.
- Edling, Nils 2011, "The Struggle over the Welfare State in Sweden 1940–1970", paper till konferensen Conceptual History and the Welfare State, Odense 2011.
- Farr, James 1989, "Understanding Conceptual Change Politically", i T. Ball. J. Farr & R.L. Hanson (red.), *Political Innovation and Conceptual Change* (Cambridge: Cambridge UP).
- Freedden, Michael 1996, *Ideologies and Political Theory. A Conceptual Approach* (Oxford: Clarendon).
- Geyer, Martin H. 2011, "War over Words. The Search for a Public Language in West Germany", i W. Steinmetz (red.), *Political Languages in the Age of Extremes* (Oxford: Oxford UP).
- Glover, Nikolas 2011, *National relations. Public Diplomacy, National Identity and the Swedish Institute 1945-1970* (Lund: Nordic Academic P.)
- Götz, Norbert 2001, *Ungleiche Geschwister. Die Konstruktion von nationalsozialistischer Volksgemeinschaft und schwedischem Volksheim* (Baden-Baden: Nomos).
- Hennock, E.P. 2007, *The Origin of the Welfare State in England and Germany 1850-1914. Social Policies Compared* (Cambridge: Cambridge UP).
- Hirschman, Alfred O. 1991, *Rhetoric of Reaction. Perversity, Futility, Jeopardy* (Cambridge, Mass.: Belknap Press).
- Ihalainen, Pasi 2010, *Agents of the People. Democracy and Popular Sovereignty in British and Swedish Parliamentary and Public Debates 1734-1800* (Leiden: Brill).
- Jordheim, Helge 2003, *Läsningens vetenskap. Utkast till en ny filologi* (Gråbo: Anthropos).
- Kaufmann, Franz-Xaver 2001, "Der Begriff Sozialpolitik und seine wissenschaftliche Deutung", i *Geschichte der Sozialpolitik in Deutschland seit 1945*, vol. 1 (Baden-Baden: Nomos).
- Koselleck, Reinhart 1972, "Einleitung" i *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, vol. 1 (Stuttgart: Klett-Cotta).
- Koselleck, Reinhart 2006, *Begriffsgeschichten. Studien zur Semantik und Pragmatik der politischen und sozialen Sprache* (Frankfurt am Main: Suhrkamp).
- Kurunmäki, Jussi & Strang, Johan 2010, "Introduction: 'Nordic Democracy' in a World of Tensions", i Kurunmäki & Strang (red.), *Rhetorics of Nordic Democracy* (Helsinki: Finnish Literature Society).
- Leonhard, Jörn 2001, *Liberalismus. Zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters* (München: Oldenbourg).
- Lessenich, Stephan (red.) 2003, *Wohlfahrtsstaatliche Grundbegriffe. Historische und aktuelle Diskurse* (Frankfurt am Main: Campus).
- Lewin, Leif 1967, *Planhushållningsdebatten* (Uppsala: Uppsala Universitet).
- Lowe, Rodney 2005, *The Welfare State in Britain since 1945* (London: Palgrave).
- Musiał, Kazimierz 2002, *Roots of the Scandivian Model. Images of Progress in the Era of Modernisation* (Baden-Baden: Nomos).
- Nevers, Jeppe 2011, *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie* (Odense: Syddansk Universitetsforlag).
- Palonen, Kari 2005, "Political Times and the Temporalisation of Concepts. A New Agenda for Conceptual History", i L-F. Landgrén & P. Hautamäki (red.), *People, Citizen, Nation. Festschrift for Henrik Stenius* (Helsinki: Renvall Institute).
- Petersen, Jörn-Henrik & Petersen, Klaus 2011 "Origins and Meanings of the Term 'Welfare State' in Germany and Britain 1840-1940", manuscript, fc.
- Richter, Melvin 1995, *The History of Political and Social Concepts. A Critical Introduction* (Oxford: Oxford UP).

- Ricœur, Paul 1981, *Hermeneutics and the human sciences: essays on language, action and interpretation* (Cambridge: Cambridge UP).
- Sejersted, Francis 2001 (1984), *Demokrati og rettsstat. Politisk-historiske essays* (Oslo: Pax).
- Stenius, Henrik 2007, "Begreppshistoriska temperament", *Historisk Tidskrift för Finland* vol. 92, 1-9.
- Stråth, Bo 1998, *Mellan två fonder. LO och den svenska modellen* (Stockholm: Atlas).
- Stråth, Bo 2005, "The normative foundations of the Scandinavian welfare states in historical perspectives", i N. Kildal & S. Kuhnle (red.), *Normative Foundations of the Welfare State. The Nordic Experience* (London: Routledge).
- Uddhammar, Emil 1993, *Partierna och den stora staten. En analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet* (Stockholm: City UP).
- Veit-Wilson, John 2000, "States of Welfare. A Conceptual Challenge", *Social Policy & Administration* vol. 34, 1-25.
- Wehling, Elisabeth & Lakoff, George 2012, "The New Language of Social Democracy", i H. Meyer & J. Rutherford (red.), *The Future of European Social Democracy. Building the Good Society* (London: Palgrave).
- "Welfare State", *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* vol. 24, (2001 förf. Weir, M.), (Amsterdam: Elsevier).
- Wincott, Daniel 2003, "Slippery Concepts, Shifting Contexts. (National) States and Welfare in the Veit-Wilson/Atherton Debate", *Social Policy & Administration* vol. 37, 305-315.
- Åmark, Klas 2005, *Hundra år av välfärdspolitik. Välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige* (Umeå: Borea).